Prilog novijoj istoriji medicine Sombora i Tuzle - uticaj medicinskog fakulteta na publikovanje

Contribution to the recent history of medicine of Sombor and Tuzla – the effect of a medical school on publishing

Rajko Igić

Institut za anesteziologiju i terapiju bola, Bolnica "Stroger" Okruga Kuk, Čikago, Sjedinjene Američke države

PRIMLJEN 12.01.2016.

PRIHVACEN 19.06.2016.

Rajko Igic

Department of Anesthesiology and Pain Management, Stroger Hospital of Cook County, Chicago, United States of America

RECEIVED 12.01.2016.

ACCEPTED 19.06.2016.

APSTRAKT

Rad upoređuje broj publikacija objavljenih u indeksiranim časopisima (Medline/PubMed) autora iz dva grada, Tuzle i Sombora, polovinom dvadesetog veka približno iste veličine, radi procene uticaj novosnovanog fakulteta na naučno-stručno istraživanje. Danas u Somboru postoji samo Pedagoški fakultet (u sastavu Univerziteta u Novom Sadu) i u ovom prikazu taj grad je poslužio kao svojevrsna kontrola. Od 1977-1979. godine broj publikovanih radova u indeksiranim časopisima iz Sombora i iz Tuzle bio je veoma nizak (najviše 3 rada godišnje). Od 2009-2014. godine iz Sombora je broj publikacija i nadalje ostao nizak (0-4 rada godišnje), a iz Tuzle je u istom periodu publikovano po 65-98 radova godišnje. Ovaj veliki porast broja publikacija rezultat je pogodnog univerzitetskog miljea: velike obuhvaćenosti lekara i drugih stručnjaka postdiplomskim studijama, značajnom razmenom stručnjaka s fakultetima u zemlji i inostranstvu i prilivom finansijskih sredstava za obrazovanje studenata i za naučna istraživanja. Sombor nema odgovarajuće istraživačke podsticaje, niti se u njemu vrednuje napor istraživača. Povremeni pokušaji da se istraživanja u Somboru podstaknu nisu dovela do uspeha. I dalje lekari prikazuju gotovo svoja mnogobrojna saopštenja samo na simpozijumima, kongresima i predavanjima, a uprava Medicinskog centra ne stimuliše odlazak lekara na postdiplomske i doktorske studije ili na kraće usavršavanje u istraživačkim centrima. U ovom članku iznose se detalji o radu postdiplomskih studija na Medicinskom fakultetu u Tuzli, pominje se ideja iz 1960-ih o osnivanju medicinskog fakulteta u Somboru i ukazuje na mogućnost da veće zdravstvene ustanove pomognu zaposlenom lekaru kako bi od svojih opservacija i rezultata ispitivanja priredio rukopis za časopis.

Ključne reči: lekari; izdavaštvo; serijske publikacije kao tema; fakultet, medicinski; bolnice, opšte.

ABSTRACT

Paper compares numbers of publications published in indexed journals by authors from two cities, Tuzla and Sombor, approximately the same size during half of XX century, in order to determine how a newly opened medical school influences scientific research. Today, in Sombor only Faculty of Pedagogy exists (a part of Novi Sad University). From 1977-1979. number of publications from both cities was very low (only 2-4). Thirty years later, from 2009-2014. number of papers from Tuzla increased many fold (65-98 papers/year), while from Sombor remained low (0-4 papers/year) over the same period. Factors contributing to this phenomenon include: university environment, participation of most medical doctors in postgraduate research programs, exchange programs with other medical schools, both local and abroad, and significant financial support for medical students and research grants. Sombor enjoys no such financial support, and various temporary stimuli have failed to influence research and publishing significantly. Sombor doctors continue to present their observations and data at various meetings, but do not submit manuscripts to medical journals. Furthermore, the Sombor hospital administration does not support participation of physicians in graduate programs or doctoral studies. The rising number of published papers in Tuzla indicates that a larger medical center or hospital may not only inspire original research but may also guide busy physicians through process of publishing their manuscripts in medical journals. In this paper, details of postgraduate education at Medical School Tuzla are elaborated, and the idea of opening medical school in Sombor, first mentioned in the 1960s, is reiterated.

Key words: physicians; publishing; periodicals as topic; faculty, medical; hospitals, general.

KORESPONDENCIJA / CORRESPONDENCE

Rajko Igić, Department of Anesthesiology and Pain Management, John Stroger Hospital of Cook County, Chicago, IL 60612, USA, Tel: +1(312)864-4632, E-mail: r.igic@excite.com

Rajko Igic, Department of Anesthesiology and Pain Management, John Stroger Hospital of Cook County, Chicago, IL 60612, USA, Phone: +1(312)864-4632, E-mail: r.igic@excite.com

UVOD

Sombor je od 1749. godine, pa tokom skoro dva veka bio važan vojvođanski grad koji je predvodio kulturni, obrazovni i umetnički razvoj ovog regiona Austrije, Austrougarske i Jugoslavije. Polovinom 18. veka, Sombor je sa 22.886 stanovnika bio drugi grad po broju stanovnika na području bivše Jugoslavije, odmah iza Bitolja, a ispred Beograda, Zagreba, Osijeka i Novog Sada. U njemu su se svojevremeno školovali mnogi poznati srpski stvaraoci sa teritorije Vojvodine, ali i iz udaljenijih krajeva. Kada je Novi Sad posle Prvog svetskog rata preuzeo ulogu predvodnika ekonomskog razvoja ovog regiona, a pogotovo nakon Drugog svetskog rata i ratova koji su doveli do raspada Jugoslavije, Sombor se našao na periferiji Srbije (odvojen ne samo od Mađarske, nego i od Baranje i Hrvatske) i otpočele su njegova ekonomska stagnacija i nazadovanje. To je izazvalo posledice po obrazovanje i kulturu tog nekadašnjeg Pijemonta srpskog školstva.

Somborsko zdravstvo je od druge polovine 18. veka i izgradnje bolnice beležilo vidan napredak.^{1,2} Velik uspeh postignut je i u prihvatanju i lečenju 6.000 ranjenika Batsinske bitke. Razvijene su moderne bolničke i vanbolničke službe i porastao je broj lekara u gradu. U Somboru su između 1954. i 2014. godine zvanje primarijusa dobila 53 lekara.³

Teškoće s kojima se zdravstvo Sombora susretalo tokom Drugog svetskog rata i u ranim godinama posleratnog perioda ponovile su se na manjoj skali i 1991. godine prilikom oružanih sukoba u Baranji i Slavoniji, a posebno u toku NATO bombardovanja i nestašice u ekonomskoj krizi koja od tada prati Srbiju. Osim toga, poslednjih desetak godina ubrzava se odliv mladih lekara-specijalista u inostranstvo. To je problem s kojim se danas susreće cela Srbija. Kvalitet rada u društvenim zdravstvenim ustanovama Sombora poslednjih godina stagnira, ali ne samo u somborskoj bolnici, pošto mnogi lekari rade u društvenim i privatnim medicinskim ustanovama.³

U Somboru postoji samo jedna visokoškolska ustanova (Pedagoški fakultet) s nekoliko smerova, a grad je šezdesetih godina prošlog veka imao mogućnost da se u njemu osnuje medicinski fakultet. Ideji o osnivanju fakulteta prišlo se sporo i neodlučno i tako je izgubljena mogućnost da se zdravstvo u gradu podigne na viši nivo, a i vremenom osnuje univerzitet. Pošto sam upoznat s tom idejom, odlučio sam da sagledam šta se time izgubilo za razvoj zdravstva i medicinskih istraživanja. Da bih to postigao, opširnije ću izneti podatke o efektima Medicinskog fakulteta u Tuzli, koji je osnovan deset godina nakon pokušaja da se položi temelji medicinskom fakultetu u Somboru. Medicinski fakultet u Tuzli uzimam za primer jer sam na tom fakultetu bio nastavnik skoro petnaest godina. Osim toga, ovde navodim

povremene podsticaje za naučnoistraživačku delatnost somborskih lekara i opravdanost da se u Somboru razvije visoko školstvo. Razlog za izbor Sombora je razumljiv: u Somboru sam završio gimnaziju, bio sam stipendista bolnice i u njoj sam počeo da radim kao lekar.

Stipendista i lekar u Somborskoj bolnici

U toku dve završne godine studija medicine u Beogradu bio sam stipendista Sreske bolnice u Somboru (Slika 1), a od marta 1963. godine počeo sam lekarski staž u toj bolnici. Deset meseci sam radio na infektivnom i trijažnom odeljenju, kojim je rukovodio upravnik bolnice dr Đorđe Lazić (1908–1990). Dr Lazić je bio infektolog, hirurg i internista, izvrstan lekar, humanista, pedagog i organizator zdravstvene službe. Kada su ga, s tek osnovanog Medicinskog fakulteta u Novom Sadu, pozivali da pređe u Novi Sad, on je tu ponudu a priori odbio. Sa njim sam u više navrata razmatrao njegovu ideju da se u Somboru osnuje medicinski fakultet. Zdravstvo je ranih šezdesetih godina, prema dr Laziću, posedovalo novca u izobilju; zato se razmišljalo kako bi bio realizovan taj veliki zadatak.

Slika 1. Obaveštenje sreske bolnice u Somboru. Odluku da sam postao stipendista somborske bolnice, primio sam u Beogradu, 1961. godine.

Baš u to vreme stigao je dopis iz Sarajeva da se na Medicinskom fakultetu osnivaju dva smera postdiplomskih studija. Sarajevski medicinski fakultet bio je među prvima u zemlji koji je, na osnovu novog zakona o univerzitetskoj edukaciji, uveo postdiplomske studije (treći stepen studija). Imajući u vidu želju somborske bolnice da se usmerim na neku od pretkliničkih disciplina kako bih kasnije, eventualno, bio organizator i rukovodilac pretkliničkih predmeta na novoosnovanom medicinskom fakultetu, prihvatio sam taj predlog. Dr Lazić bi, prema toj zamisli, s ostalim načelnicima odeljena bolnice, otpočeo pripreme za osnivanje klinika i zavoda.

Propuštena prilika

U Sarajevu sam se upisao na smer Uvođenje u naučnoistraživački rad, kojim je rukovodio akademik Pavel

Štern. Dva semestra smo svakodnevno slušali engleski jezik, a ostali predmeti su se smenjivali. Predavači su bili profesori iz Sarajeva, Beograda i Zagreba, a svi su ispiti polagani pred tročlanom komisijom. Istraživanja sam radio iz oblasti farmakologije i fiziologije i odbranio magistarski rad. Nažalost, uprava bolnice mi je tada saopštila da je zdravstvo u zemlji u finansijskoj krizi i da nema uslova za osnivanje još jednog medicinskog fakulteta u Vojvodini. Tako je nakon dve-tri godine čekanja propala ideja da se priđe osnivanju fakulteta u Somboru. Rečeno mi je da nemam obaveza prema bolnici i da, ako želim, mogu da pređem s poslom na Medicinski fakultet u Sarajevo. To sam i uradio. Početkom 1970. godine sam odbranio doktorsku disertaciju, a zatim proveo dve godine na postdoktorskom usavršavanju iz biohemijske farmakologije u SAD kod profesora Ervina G. Erdösa. Po povratku u Sarajevo izabran sam u zvanje docenta na predmetu farmakologija s toksikologijom, a nekoliko godina docnije za vanrednog profesora na Medicinskom fakultetu u Tuzli. Više godina bio sam i gostujući profesor na Medicinskom fakultetu u Banjoj Luci. Tako sam radio u Bosni, umesto da učestvujem u osnivanju medicinskog fakulteta u Somboru – gradu koji me je stipendirao tokom studija i finansirao moj boravak na postdiplomskim studijama u Sarajevu. Kada je počeo rat koji je doveo do raspada Jugoslavije, napustio sam Bosnu i jedno vreme boravio u Somboru. U to vreme izabran sam za redovnog profesora na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu, odakle sam, dve godine kasnije, otišao u invalidsku penziju.

Postdiplomske studije na Medicinskom fakultetu u Tuzli

Prvobitnu ideju rukovodstva tek osnovanog Medicinskog fakulteta u Tuzli da se svake godine po jedan lekar uputi na postdiplomske studije u Sarajevo, Beograd i Zagreb uspeo sam (kao novoizabrani prodekan za nastavu i nauku) da zamenim svojim predlogom da se u Tuzli osnuju postdiplomske studije. Predočavao sam da je efikasnije da predavači sa strane dolaze u Tuzlu i da se u svaku generaciju upiše oko 20 postdiplomaca. Tako će se, prema tom planu, daleko brže formirati neophodno jezgro istraživača na svim zavodima i klinikama. Nastavnici za postdiplomce u Tuzli bili su profesori iz Tuzle (5), Sarajeva (15), Beograda (21), Zagreba (21), Ljubljane (17), Novog Sada (2), Skoplja (1), Splita (1) i Banje Luke (1). Osim njih, u Tuzlu su dolazili gostujući predavači iz inostranstva (Mađarska, SAD, Japan, Holandija, Nemačka, Švedska itd.); bilo ih je ukupno 19, a među njima bio je i nobelovac iz Švedske Ulf Svante von Euler. Von Euler je u to vreme bio predsednik komisije za dodelu Nobelove nagrade za fiziologiju ili medicinu, a tu je nagradu ranije, 1970. godine, primio za otkriće da je noradrenalin neurotransmiter (on je takođe otkrio supstancu P i prostaglandine). Von Euler je tri puta posetio Jugoslaviju: najpre

Sarajevo (Prvi internacionalni simpozijum o supstanci P), zatim Beograd (Kongres farmakologa i fiziologa Jugoslavije) i na kraju Tuzlu.⁴

Slika 2. Pismo U.S. von Eulera iz 1983. godine. Profesor von Euler se rado odazvao pozivu da bude gost Medicinskog fakulteta u Tuzli i predavač postdiplomcima. On je i ranije podsticao razvoj nauke u Jugoslaviji. Hteo je, s drugim akademikima u Švedskoj akademiji nauka, da nam pomogne da se u Tuzli izgradi međunarodni centar za medicinska istraživanja. Nažalost, smrt ga je sprečila da taj projekat realizuje.

Važniji predmeti na postdiplomskim studijama u Tuzli bili su: engleski jezik (dva semestra, a predavači su bila dva profesora iz Tuzle i lektori iz Amerike, koje nam je tri puta, na dve godine, besplatno slala Komisija za Fulbrajtvov program iz Beograda), molekularna biologija ćelije (dva semestra; predavači su bili prof. dr A. Nakaš i prof. dr A. Jamakosmanović, fiziolozi iz Sarajeva; prof. dr M. Proštenik, biohemičar iz Zagreba i profesori Lj. Berberović i B. Plavšić, biolozi iz Sarajeva), odabrana medicinska istraživanja (četiri semestra), matematika i statistika (jedan semestar), opšta metodologija istraživačkog rada (jedan semestar), medicinsko pisanje I i II (ukupno dva semestra) i izrada projekta za magistarski rad (jedan semestar). Nastava je izvođena petkom i subotom, a povremeno i drugim danima u nedelji. Najvažniji predmet bila je biologija ćelije. Za taj predmet smo koristili knjigu *Cell and molecular biology* (autor je E. De Robertis). Predmet matematika i statistika je predavan prema knjizi *Mathematics and statistics* (autori su L. Sanders i R. Fleming), a za medicinsko pisanje sam najpre objavio skripte, a potom knjigu *Kako se pišu medicinska naučna saopštenja*.⁵ Deo nastave za postdiplomce izvođen je i tokom jednonedeljnog boravka u Segedinu, Mađarska. Te su se posete odvijale čim njihovi studenti na kraju godine napuste studentski dom, tako da su naši postdiplomci dobijali besplatan smeštaj, a hranu im je obezbeđivala bolnička kuhinja. Mađarski profesori, lekari i studenti su dolazili u višednevne

posete Medicinskom fakultetu u Tuzli. Ova intenzivna višegodišnja saradnja je uspostavljena zahvaljujući rektoru (akademik G. Petri) i prorektoru (profesor L. Szekeres, farmakolog) Albert Szent-Gyorgy Medicinskog univerziteta u Segedinu. Dva univerziteta (Tuzla i Segedin) kasnije su potpisala ugovor o saradnji koja se godinama nesmetano odvijala. Sličan ugovor je potpisan sa univerzitetom Matsumoto, Japan. Zato su dva profesora iz Japana bili predavači u Tuzli, a naša dva mlada lekara (jedan iz Tuzle, drugi iz Banje Luke) boravili su po dve godine u Matsumotu na Institutu za farmakologiju njihovog Medicinskog fakulteta, kojim je rukovodio profesor Shigetoshi Chiba, dekan tog fakulteta. Dr Chiba je jednom prilikom posetio Tuzlu i Sombor; gde je za postdiplomce i lekare održao predavanja.

Publikovanje u indeksiranim (Medline/Pubmed) časopisima

Značajan kriterijum za procenu napretka medicine u nekoj sredini predstavlja broj publikacija koje lekari i stručnjaci drugih biomedicinskih disciplina objavljuju u naučnim časopisima. Da bi se procenilo koliko je osnivanje medicinskog fakulteta i postdiplomskih studija u Tuzli doprinelo povećanju broja publikacija u časopisima indeksiranim u bazi podataka PubMed, služi podatak da je 57 postdiplomaca pre magistriranja publikovalo 14 radova, a nakon magistriranja čak 530 radova u indeksiranim časopisima.⁶

Ideja dekana Medicinskog fakulteta u Novom Sadu

Prof. dr Svirčević, dekan Medicinskog fakulteta u Novom Sadu posetio Tuzlu, pozvao je rukovodioce Medicinskog fakulteta iz Tuzle na sednicu naučno nastavnog veća Fakulteta u Novi Sad da iznesu kritički osvrt na 10 doktorskih disertacija odbranijenih na njihovom fakultetu, Novosađani će kritikovati 10 magistarskih radova odbranijenih na Medicinskom fakultetu u Tuzli. (U to vreme, na Medicinskom fakultetu u Tuzli odbrane su samo dve doktorske disertacije i petnaest magistarskih radova.)

U Novom Sadu su izneti nedostaci doktorskih disertacija s primerima grešaka prikazanim na tridesetak slajdova. Neki od prisutnih su se pitali kako su ti nedostaci mogli promaći ocenjivačima i Veću nastavnika. Zatim je objašnjeno da članovi Veća nemaju direktan uvid u disertacije nego glasaju na osnovu ocene disertacije koju potpisuju članovi komisije, ata se ocen objvi u biltenu Fakulteta. Kasnije su nas domaćini upitali: "Odakle Medicinskom fakultetu u Tuzli novac za troškove tako velikog broja predavača koje pozivate iz zemlje i inostranstva?" Odgovoreno im je da fakultet u Tuzli poseduje automobil koji dovozi predavače u Tuzlu: domaće istraživače od njihovih kuća ili iz stanova, a

strance sa aerodroma u Sarajevu ili Beogradu. Deo troškova podmiruje novac od upisnina koje Fakultetu uplaćuju ustanove postdiplomaca. Pored toga, hoteli u Tuzli, na molbu Fakulteta, većini stranih gostiju daju besplatnu hranu i prenočište, a strani gosti plate avionsku kartu iz sredstava svojih grantova ili drugih izvora. Predavači iz Segedina doputuju njihovim automobilima ili naš auto ode po njih. Bilo je situacija kada fakultetski automobil nije mogao podmiriti planirana putovanja u jednom danu; tada smo pozajmljivali automobil iz rektorata, a nekoliko puta je korišćen i vlastiti automobil rukovodioca postdiplomske nastave.

Na toj sednici je rečeno da su na postdiplomskim studijama u Novom Sadu svi predavači bili samo iz Novog Sada jer Fakultet nema sredstava da plati dolazak gostujućim predavačima. Član tuzlanske delegacije je na to primetio da bi većini pozvanih predavača iz Beograda bila čast da besplatno u Novi Sad doputuje i održi predavanje o svojim istraživanjima (razdaljina ta dva grada je samo 80 km). [Novosadski fakultet je tek posle tog sastanka uspostavio saradnju s Medicinskim fakultetom u Segedinu.]

Glavni motiv što smo iz inostranstva pozivali mnoge veoma poznate naučnike jeste nastojanje da se mladi istraživači stimulišu za istraživački rad i da se sa tim naučnicima uspostavi naučna saradnja. Zahvaljujući takvim posetama, nekoliko lekara iz Tuzle i Banje Luke boravilo je na stručnom usavršavanju u Mađarskoj, SAD, Japanu i Nemačkoj, gde su neki od njih obavili istraživanja na osnovu kojih su uradili magistarske radove ili doktorske disertacije. Naj snažniju stimulaciju dobijaju mladi istraživači od prethodnika koji su ostvarili značajna naučna otkrića. Kako u Tuzli nije bilo takvih primera, vredelo je dovoditi najpoznatije naučnike iz zemlje i inostranstva da im postanu uzori.

Naučne publikacije lekara iz Sombora i Tuzle

Od 1987. godine do danas 12 lekara iz Sombora je odbraniilo magistarski rad, a 7 ih je odbraniilo doktorsku disertaciju;³ a veoma malo je od njihovih akademskih radova publikovano u časopisima koji su obuhvaćeni PubMed bazom podataka. Treba navesti da magistarski radovi i doktorske disertacije ne spadaju u publikacije, jer akademski radovi su nepublikovani dokumenti (obično se prirede samo u desetak primeraka). Zato njihovi autori, sami ili zajedno s mentorom, treba da delove tih radova objave u časopisima kako bi postali dostupni naučnoj javnosti. [Danas je na nekim univerzitetima uvedena prezentacija doktorskih disertacija na internetu. Tako prikazane doktorske disertacije se ponegde svrstavaju u publikacije.]

Rukovodstva bolnice i drugih zdravstvenih ustanova u Somboru ne stimulišu medicinska istraživanja. To je u

skladu s ranije uvreženim pogrešnim mišljenjem da van-fakultetske ustanove imaju zadatak samo da primenjuju medicinska dostignuća u praksi. Međutim, pri tome se zaboravlja da su istraživanju usmereni lekari često i veoma dobri praktičari, a uz to doprinose medicinskom znanju. Neki tumače zainteresovanost svojih kolega za istraživanje i publikovanje samo kao želju tih pojedinaca da se istaknu u svojoj sredini. Pozadina takvog stava leži u profesionalnoj zavisti. Zato greše rukovodioci mnogih ustanova ako ne afirmišu nastojanja pojedinaca i ne pružaju im podršku. Publikovanje radova autora iz manjih zdravstvenih ustanova redovno doprinosi kvalitetu rada odgovarajuće medicinske službe.

Većina lekara koja radi van medicinskih fakulteta publikuje svoje opservacije, prikaze slučajeva, epidemiološke rezultate i pregledne članke u zbornicima stručnih radova, monografijama ili kao apstrakte (sažetke) koji se objavljuju u zbornicima apstrakata sa domaćih i međunarodnih kongresa ili simpozijuma. Dodatni napor autora omogućio bi da se od tog materijala, koji se mahom usmeno ili na posteru prezentuje, pripremi rukopis za indeksiran biomedicinski časopis. Tako bi njihovo opažanje, istraživanje ili prikaz slučaja postali dostupni medicinskoj naučnoj i stručnoj javnosti, ako rukopis prođe uredničku i recenzentsku ocenu i bude prihvaćen za štampu. Veće medicinske ustanove bi mogle, najbolje pri postojećim bibliotekama ustanove, umesto ili pored bibliotekara, zaposliti privatnog urednika, lektora stranog jezika i ilustratora. To bi bila velika tehnička pomoć prezaposlenim lekarima da prirede rukopis.

Zbog malog interesovanja (i slabije istraživačke edukacije) za publikovanje u časopisima indeksiranim u PubMed (2011–2014) izostao je porast broja takvih publikacija iz Sombora u odnosu na one objavljene u ranijim godinama (1977–1979). Klinička istraživanja, mada su često lakša od predkliničkih,⁷ takođe zahtevaju odgovarajuće pripreme, veštine i motivaciju (ponekad i dodatna materijalna sredstva) da bi se izvela i završila publikacijom u indeksiranom časopisu. S druge strane, broj publikacija iz Tuzle je značajno povećan, što ukazuje da je fakultet osposobio i podstakao kliničare i predkliničare na naučna istraživanja. Podaci o broju publikovanih radova u indeksiranim časopisima iz Sombora i Tuzle prikazani su u nastavku:

Grad	2014.	2013.	2012.	2011.	2010.	2009.	1979.	1978.	1977.
Sombor	2	4	3	4	-	4	3	1	2
Tuzla	98	67	68	75	65	69	1	2	1

Kada se ovim podacima doda da su nakon magistriranja 57 postdiplomaca iz Tuzle objavili 530 publikacija, proizlazi da je postdiplomska edukacija, međufakultetska razmena stručnjaka i univerzitetski milje omogućili mnogostruko povećanje broja publikacija. U Somboru su ambiciozni pojedinci, prema izjavama nekih doktora, čak sputavani da se bave istraživanjima "jer to nije cilj naše ustanove". Oni su za odlazak na dopunsku istraživačku edukaciju nekada prisiljeni da koriste slobodne dane i/ili godišnji odmor, a redovno su sami snosili troškove nastave i odbrane magistarskog rada ili doktorske disertacije.

Nepovoljno finansijsko stanje je veliki – ali ne jedini – razlog za takav odnos prema želji pojedinaca da se usavršavaju u istraživačkom smeru i napredovanju unutar određene medicinske oblasti. Povremena ekspozicija naučnom obrazovanju, bilo u svom gradu ili van njega, očigledno ne dovodi do značajnijeg povećanja broja publikacija u indeksiranim časopisima. Glavni razlog što se pojedinac ne odvaži na istraživački poduhvat je u tome što on ne vidi da sredina ceni taj mentalni napor. Zato bi zdravstvo moralo da izgradi sistem koji stimuliše istraživača, od toga da ovlada istraživačkim metodama ili stekne akademsko zvanje, do priznanja kada objavi publikaciju u časopisu. Ovde nije u pitanju davanje nešto veće plate pojedincima, već podsticaj da mogu izvršiti pomenute zadatke: slobodni dani za odlazak na konsultacije, kurseve ili sastanke, da ustanova snosi trošak odbrane akademskog rada i/ili da se pojedincu jednom godišnje obezbede putni troškovi za učešće na važnom naučnom skupu, i slično. Dobar pristup istraživanju odvija se kada je odeljenje medicinskog centra uključeno u multicentrično naučno istraživanje (clinical trial).

Podsticaj Somborskim lekarima

Podatke o postdiplomskom studiranju na Medicinskom fakultetu u Tuzli naveo sam da bi se uočilo koliki je napor potreban da se stručnjak osposobi da samostalno može pronaći istraživački problem, postaviti cilj istraživanja, upotrebiti odgovarajući istraživački metod, dobiti rezultate i prirediti rukopis koji će nakon rigorozne recenzije biti prihvaćen u indeksiranom časopisu.

U toku skoro 50 godina redovno sam posećivao Sombor i pri većini tih poseta nastojao da stimulišem kolege za istraživački rad. Za lekare i druge stručnjake u zdravstvu držao sam predavanja, grupne razgovore i seminare, bio sam učesnik na Somborskim medicinskim danima i predavač na tribini Medicina i oko nje. Kada sam 1991. došao u Sombor kao izbeglica iz Bosne, tu sam proveo više od pola godine dok se nisam zaposlio na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu. Iskoristio sam boravak u Somboru da, kao i uvek besplatno, održim tronedeljni seminar

iz metodologije istraživačkog rada. Tom seminaru je svakodnevno prisustvovalo između trideset i četrdeset lekara i nekoliko stručnjaka iz drugih biomedicinskih disciplina. Lekari iz Apatina su želeli da i njima održim sličan seminar. Održao sam ga u skraćenoj verziji (nedelju dana), a kasnije sam u zgradi somborske Županije održao dvonedeljni kurs na engleskom jeziku o naučnom istraživanju i publikovanju za lekare da bih im olakšao pripremu publikacija za međunarodne časopise.

Osim toga, u Sombor sam povremeno pozivao poznate istraživače iz drugih zemalja (npr., professor Ervin G. Erdos, Dallas, Texas, USA; professor Kafait U. Malik, Memphis, Tennessee, USA; professor Shigetoshi Chiba, Matsumoto, Japan), koji su za lekare držali predavanja. Neke od tih poseta su zabeležile Somborske novine uz kraći intervju sa gostom. Interesantno je zapažanje profesora Erdosa, koji je po pozivu držao predavanje u Londonu desetak dana pre posete Somboru. "Pitanja i komentari Somboraca su čak mnogo bolji od onih u Londonu", izjavio je dr Erdos. (Ovde moram odati tajnu: većina diskutiranih bili su profesori farmakologije i biohemije iz Novog Sada.)

U zgradi somborske Županije (Slika 3) prošle godine održan je simpozijum o renin-angiotenzin sistemu na kome su bili predavači iz Beograda (akademik Miodrag Ostojić, doc. dr Nevena Divac), Tuzle (akademik Enver Zerem), Banje Luke (prof. dr Ranko Škrbić, prof. dr Svetlana Stojisavljević-Šatara, doc. dr Lana Nežić, dr Nataša Stojaković), Kragujevca (prof. dr Slobodan Janković, prof. dr Dragan Milovanović), Novog Sada (prof. dr Milan Stanulović, prof. dr Momir Mikov) i Sombora (akademik SLD Stojan Berber i dr Goran Poljak), a pisane priloge za taj skup su poslali lekari iz Memfisa (Tenesi, SAD), Zagreba i Sarajeva. Simpozijum je organizovan povodom pedesetogodišnjice mog naučnoistraživačkog rada, koji sam započeo kao lekar Opšte bolnice u Somboru i objavljivanja knjige o renin-angiotenzin sistemu, napisane 2014. godine u Somboru.⁸ Nažalost, skroman broj lekara iz Sombora prisustvovao je tom simpozijumu. Očigledno je danas interesovanje somborskih lekara za naučna istraživanja u padu. Pre osam godina trodnevnom seminaru u somborskoj bolnici, koji je posvećen naučnom i stručnom publikovanju, prisustvovala su 42 lekara raznih specijalnosti, dva stomatologa i dva hemičara.

Slika 3. Zgrada somborske Županije. Sombor je 1786. godine postao sedište županije Bač-Bodrog. Prva faza gradnje ove zgrade završena je 1809. godine, a druga 1882. godine. Danas je u njoj smeštena administracija grada i okruga

U Somboru je održano mnoštvo raznih stručnih i naučnih simpozijuma, kongresa, sastanaka, kurseva i predavanja,⁹⁻¹¹ ali sistematskih edukativnih naučnih aktivnosti, poput onih koje se redovno održavaju na medicinskim fakultetima u okviru postdiplomskih i doktorskih studija ili redovnog slanja stručnjaka na postdoktorsko usavršavanje u inostranstvu, nije bilo. Uz to, kada se ne ceni intelektualni napor koji pojedinac ulaže u neki istraživački poduhvat, nego mu se čak odmaže, onda je razumljivo što nema porasta broja publikacija iz te sredine u indeksiranim časopisima.

Kada sam prošle godine razgovarao s jednim od urednika časopisa "Pons" (prof. dr Dragan R. Milovanović) koji izlazi u Čupriji, zaključio sam da medicinski časopisi koji se izdaju u gradovima koji nemaju medicinski fakultet (ili neku drugu visokoškolsku ustanovu iz biomedicinskih disciplina) snažano podstiču stručnjake da publikuju. Zato lekari u nekim gradovima (npr., Smederevo, Zaječar, Zenica i Čuprija) imaju povoljan stimulus za naučno istraživanje i podsticaj koji ubrzava razvoj odgovarajućih disciplina kojim se bave pojedinci u svakodnevnom radu. Treba navesti da u Tuzli izlaze dva medicinska časopisa (Acta Medica Saliniana i Pedijatrija Danas), a da danas u Somboru ne izlazi medicinski naučni časopis.

EPILOG

Sombor je u vreme osnivanja medicinskog fakulteta u Tuzli (1976. godine) po broju stanovnika bio samo malo manji grad od Tuzle, a 1963. godine to su bili gradovi približno iste veličine. U Tuzli su iste godine osnovani Medicinski fakultet i Univerzitet (u čiji su sastav ušli Rudarski, Tehnološki i Ekonomski fakultet i više škole). Medicinski fakultet u Sarajevu bio je snažan protivnik osnivanju još jednog medi-

cinskog fakulteta u Bosni i Hercegovini. Lokalni političari, zajedno sa željom stanovnika grada i regiona, suprotstavili su se toj kočnici. Opština Tuzla ustupila je dve trećine velike, novuseljene administrativne zgrade za fakultet i finansirala njenu adaptaciju kako bi hitro otpočela nastava prve godine studija. Osim toga, krenula je izgradnja dve velike kliničke zgrade, a samo za šest meseci je izgrađena zgrada Zavoda za farmakologiju i toksikologiju. Nastavni kadar je, za predmete na prvoj i drugoj godini, obezbeđen angažovanjem dva profesora sa Tehnološkog fakulteta u Tuzli, prelaskom tri profesora iz Sarajeva u Tuzlu i sporazumom sa Zavodom za anatomiju Medicinskog fakulteta u Zagrebu da njihovi nastavnici vode nastavu na predmetu anatomija. Odgovarajuće ministarstvo u Sarajevu se, nakon dve godine, pomirilo s činjenicom da je fakultet osnovan i republika je preuzela njegovo finansiranje. Trenutno na Univerzitetu u Tuzli postoji 12 fakulteta i akademija umetnosti na kojima studira 17.500 studenata.

Za razliku od osnivanja samostalnih medicinskih fakulteta (osnivači su odgovarajući lokalni društveno-politički organi vlasti; metod koji je korišćen u Tuzli i Banjoj Luci), većina mladih medicinskih fakulteta u Jugoslaviji (Rijeka, Novi Sad, Niš, Priština, Mostar, Osijek) osnovana je tako što su ti fakulteti više godina radili pod pokroviteljstvom starijih fakulteta (Beograd ili Zagreb) ili su to bila isturena (dislocirana) odeljenja starijih fakulteta. Vredelo bi da istoričari medicine ustanove šta su prednosti/nedostaci ova dva načina osnivanja medicinskih fakulteta.

Da je u Somboru bilo političke volje, jasnije vizije i upornosti ovdašnjih stručnjaka, poput one u Tuzli, u prvom redu dr Ibri Pašića, šefa internog odeljenja bolnice (kasnije profesora, dekana Fakulteta i rektora Univerziteta) i gospodina Ljubomira Juraka, predsednika Opštine Tuzla, u Somboru bio danas postojao medicinski fakultet koji bi bio osnovan 1964. ili 1965. godine. Pogrešno je što se u Somboru prišlo ideji sporo i s ciljem da se višegodišnje pripremu lokalni kadrovi, umesto da se u grad pozovu nastavnici s postojećih fakulteta u zemlji. Slična greška je nastala i pre desetak godina pri pokušaju da se osnuje univerzitet u Somboru. Ideja je krenula tromo i bojažljivo, lokalni političari su se plašili republičkih, pa su pripreme elaborata za osnivanje napisane samo u prvoj verziji. Samostalan univerzitet bi, osim postojećeg Pedagoškog fakulteta (koji se može podeliti u dva ili tri fakulteta), uključio barem dva novoosnovana fakulteta. Predlagano je da se (u pojedinim fazama) iz medicinske oblasti oformi fakultet za zdravstvo i socijalnu zaštitu na kome bi se nakon 3 do 4 godine studiranja formirali specijaliste za (1) negu teških bolesnika, (2) negu umirućih bolesnika (paliativna nega), (3) zdravstvenu i socijalnu zaštitu dece, (4) starih i (5) invalida, te fakulteti za menadžment zdravstvenih sistema; menadžment medi-

cinskih laboratorija; optometriju; audiometriju; medicinsko pravo; fizikalnu medicinu; dijetetiku i nutricionu. Osim toga, vremenom bi bio osnovan fakultet za rečnu plovidbu, ekologiju i rečno inženjerstvo (u Apatinu), koji bi školovao specijaliste za (1) rečnu plovidbu i međunarodno plovidbeno pravo, (2) ekologiju vodotokova i (3) rečno inženjerstvo. Bilo je i drugih predloga, mahom iz umetnosti i inženjerstva telekomunikacionih mreža.

Što se tiče osnivanja pomenutih fakulteta iz biomedicinske oblasti u Somboru, vredelo bi što pre osnovati opštemedicinski časopis, kako bi se najpre načinio prvi korak. Tako bi krenuli istraživački podsticaji, a Sombor ne bi bio grad s fakultetima te vrste koji nema biomedicinski naučni časopis.

Zbog finansijske krize u zemlji, rodila se ideja da se u Somboru oformi univerzitet privatno-društvenog karaktera (tzv. private-public-partnership, PPP odnos). Kada bi se o takvom univerzitetu brinuo poznati strani privatni univerzitet, obuka nastavnog kadra, kontrola rada svih fakulteta i revizija postojećeg Pedagoškog fakulteta obezbedila bi kvalitetno obrazovanje koje omogućava da se diplomirani stručnjaci lako zaposle i brzo vrate troškove školovanja. U PPP univerzitetu fakulteti bi dobili dobre kadrove, moderne laboratorije i savremenu opremu. [U Somboru postoji niz neiskorišćenih društvenih zgrada koje se adaptacijom mogu pretvoriti u predavaonice, institute, laboratorije, rektorat, dekanate i dodatni studentski dom. To bi bilo najznačajnije učešće grada.] Međutim, tu ideju još uvek nisu razmotrila rukovodstva grada i okruga!

Izgleda da su čukundedovi Somboraca bili daleko hrabriji od svojih potomaka jer su uspeali da sakupe ogroman novac (150 hiljada forinti u zlatu) i da od Marije Terezije kupe slobodu za svoj grad. Tako je Sombor, pomenute 1749. godine postao slobodan i kraljevski grad, a taj poduhvat je obezbedio izuzetan stopedesetogodišnji procvat trgovine, zanatstva, školstva i kulture grada. Međutim, posle Prvog svetskog rata te privilegije su nestale i otpočinje postepena stagnacija grada. Somborci su se vremenom obeshrabrili i klonuli duhom da bi bili predvodnici razvoja poput njihovih ne tako dalekih predaka. Ali, kada se neka društvena zajednica duboko sroza, dolaze, na sreću, mladi, umni i hrabri ljudi koji vraćaju nadu. Za stanovnike Sombora i okoline nastupiće bolja vremena jer će nova generacija, podstaknuta delima svojih znamenitih predaka, velikim koracima krenuti napred. Ako budu u stanju da osnuju univerzitet (državni, privatni ili privatno-državni), on će poput poduhvata iz 1749. godine obezbediti dugotrajan procvat grada i regiona.

LITERATURA

1. Berber S. Istorija somborskog zdravstva. Novi Sad: Matica srpska, 2004.
2. Kobilarov A, Sakač V. Famous medical doctors of Sombor and its history until the World War II. Archives Oncol 2010; 18: 115-9.
3. Danilović B. Bibliografija stručnih i naučnih radova lekara somborskog zdravstva 1944-2014. godine. Sombor: Istorijski arhiv, 2015.
4. Igić R. The destiny of Germans in St. Ivan and other writings. Prospect: Biographical Publishing Company, 2002.
5. Igić R. Kako se pišu medicinska naučna saopštenja. Sarajevo: Veselin Masleša, 1980.
6. Tahirović H. Postgraduate studies (1978-1985) at the Medical Faculty of the University of Tuzla, Tuzla, Bosnia and Herzegovina. Acta Medica Academica 2015; 44: 68-74.
7. Marušić M. Why physicians should publish, how easy it is, and how important it is in clinical work. Archive Oncol 2003; 11: 59-64.
8. Igić R. Farmakologija renin-angiotenzin sistema. Banja Luka: Grafos, 2014.
9. Berber S. Prvi simpozijum kardiovaskularnih dispanzera Srbije. Sombor: SLD- Društvo lekara Vojvodine, 1998.
10. Zobenica M, Bjelogrić M. Zbornik radova o samoubistvu. Sombor: Služba za neurlogiju, psihijatriju i zaštitu mentalnog zdravlja, 1989.
11. Danilović B. Hronika somborskih medicinskih dana. Sombor: Publikum, 2008.